

APPENDIX C

België

WRR

WETENSCHAPPELIJKE RAAD VOOR HET REGERINGSBELEID

Inhoudsopgave

I	Samenvatting	3
a.	Overzicht in cijfers	4
II	De politie in België	6
a.	Het politiebestedel	6
b.	De politiefunctie	7
c.	Pluralisering van de politiefunctie	9
III	Private veiligheid	11
a.	Achtergronden	11
b.	Fundamentele kwesties	12
IV	Digitalisering en cybercriminaliteit	17
a.	Ontwikkeling en achtergrond	17
b.	Fundamentele kwesties	19
V	Andere ontwikkelingen	22
VI	Lijst met geïnterviewden	24
VII	Literatuur	25

I Samenvatting

De Belgische politie is een ‘geïntegreerde politie’, georganiseerd op lokaal en federaal niveau. De lokale politie is verantwoordelijk voor de basispolitiezorg, waarbij veel invloed ligt bij de burgemeester(s) van de betreffende politiezone. De federale politie richt zich op de gerechtelijke taken (opsporing van onder andere georganiseerde criminaliteit) en bestuurlijke taken (onder andere verkeerspolitie). Tezamen zijn de lokale en de federale politie verantwoordelijk voor de brede politiefunctie die bestaat uit handhaving van de wet, het bewaren van de openbare orde en het verlenen van hulp.

De afgelopen decennia is er in België, evenals in Nederland, sprake van pluralisering van de politiefunctie. Sinds 2006 nemen andere publieke actoren politietaken over. België is ten aanzien van de privatisering van de politietaken altijd terughoudend geweest. Pas sinds 2017 is die (juridische) terughoudendheid veranderd. Zo groeit de private veiligheidsindustrie gestaag.

Deze groei roept in België fundamentele vragen op waarover mondigesmaat wordt nagedacht. Diverse personen die we interviewden, stellen dat veiligheidsproblemen niet alleen kunnen worden aangepakt door de publieke politie, maar dat ook private partijen daarbij een belangrijke rol hebben. Echter, publieke en private belangen botsen soms en publieke waarden moeten worden beschermd bij die aanwezigheid van naar winstmaximalisatie strevende partijen. De vraag komt op in hoeverre die waarden nu onder druk staan en of dit wenselijk is. Daarbij wijzen de geïnterviewden op het belang van regulering, toezicht, controle, verantwoording en transparantie. Daarnaast vinden sommigen dat moet worden nagedacht over de vraag in hoeverre de publieke politie bij de uitvoering van haar taken wel afhankelijk zou moeten zijn van private partijen. Hierbij kan het gaan over bijvoorbeeld het contact met burgers, maar ook over de afhankelijkheid van de kennis van externe partijen. De centrale vraag is dan ook in hoeverre en onder welke voorwaarden de overheid haar autonomie of kritische functies wenst uit te besteden aan actoren die alleen winstmaximalisatie als doel hebben. Ten slotte werpen verschillende geïnterviewden de vraag op in hoeverre privatisering leidt tot een onwenselijke ongelijke verdeling van veiligheid.

Ook de ontwikkeling van digitalisering wordt in België gezien als een ingrijpende verandering die ertoe noopt de rol van de politie en de bredere politiefunctie in de digitale wereld te overdenken. De geïnterviewden signaleren een aantal knelpunten die de taken van de politie in de digitale wereld bemoeilijken. Allereerst gaat het om de snelheid van de technologische ontwikkelingen. Hierbij wijzen ze op de toegankelijkheid van systemen en informatie voor de politie, maar ook op de wetgeving, die bijna per definitie

achter de feiten aanloopt. Daarnaast is de digitale wereld groot en zijn beschikbare data explosief toegenomen: hoe daarin patronen te ontdekken of daaruit de juiste informatie te vergaren? Ten slotte wijzen de geïnterviewden op de complexiteit van de te onderzoeken criminaliteit. De politie zou over onvoldoende capaciteit, kennis en opleiding beschikken om deze complexiteit te kunnen doorgronden.

Ten aanzien van digitalisering spelen deels dezelfde fundamentele kwesties als bij privatisering. De geïnterviewden wijzen erop dat nog onvoldoende is nagedacht over de vraag welke rol de politie moet vervullen in de onlinewereld en welke bevoegdheden daarbij horen. Ook ten aanzien van digitalisering wijzen zij op de vraag hoe wenselijk het is dat de politie in sterke mate afhankelijk is van (grote) private partijen en in hoeverre daarbij voorwaarden dienen te worden gesteld of kaders te worden ontwikkeld. Ook noemen ze hierbij fundamentele waarden die in de digitale wereld onder druk kunnen komen staan, zoals privacy en vrijheid van meningsuiting. Het belang van regulering, toezicht, controle en verantwoording schuiven de geïnterviewden ook hier naar voren als een fundamentele kwestie waarover moet worden nagedacht.

a. **Overzicht in cijfers**

Police (Sources: Jaarverslag 2018 van de Federale Politie)

Two-leveled police structure (Geïntegreerde politie):

- One federal police force, 185 local police forces;
- Highly integrated: characterized by complementary cooperation.

878.354 registered crimes in 2019, which is 7,66 crimes per 100

Ratio police force/population: 1/282 (2013)

Total yearly budget of 2 billion euros in 2018

Integrated Police: yearly budget of 202 million euros

Federal Police: responsible for specialized and supralocal law enforcement operations and specialized criminal investigation operations

9.169 federal police officers in total (reference date 31 December 2018)

Yearly budget of 876 million euros in 2018

Local Police: 185 police forces operating in so-called police zones (districts)

Yearly budget of 958 million euros in 2018

Cybercrime (Source: Politie/Criminaliteitsstatistiek 2000-2019)

32.943 internet-related criminal cases reported in 2019

- Cyber-crime in the narrow sense (type I): covers computerized forgery and fraud, hacking, and sabotage;
 - Cyber-crime in the broader sense (type II): ‘classical’ crimes can be cyber-crimes if virtually perpetrated, such as harassment, child pornography, incitement to terrorism.
-

Private security industry (Source: CoESS 2013/2015)

Around 18.000 private security officers with a permit in 2015 (18.136 in 2013)

Ratio private security force/population: 1/637 (2013)

204 companies in 2013

641,7 million euros revenue (total private security industry)

Regulated by the Private Security Act (Law of 2 October 2017 regulating private and special security)

No special competences (same rights as every citizen, although there are some exceptions, for example for guards working in public transport)

No access to any (fire)arms (some exceptions, for example guards working in public transportation are allowed to use handcuffs and pepper spray)

II De politie in België

Het Belgische staatsbestel kent een complexe structuur. Het is een federale staat met drie gemeenschappen en drie gewesten, die elk hun eigen bestuur hebben. De federale staat heeft de bevoegdheden die te maken hebben met het nationale belang, waaronder leger, federale politie, toezicht op de politiediensten en justitie. De gewesten zijn bevoegd om te beslissen over zaken die van economische aard zijn, zoals ruimtelijke ordening, leefmilieu, huisvesting, werkgelegenheid en toezicht op de ondergeschikte besturen. De gemeenschappen, die zijn gebaseerd op taal, zijn bevoegd over zaken als cultuur, onderwijs, media, gezondheidszorg en jeugdzorg. België kent tien provincies en 581 gemeenten. Gemeenten spelen een belangrijke rol in het veiligheidsbeleid.

a. Het politiebestedel

De politie in België is een zogenoemde geïntegreerde politie, die is georganiseerd op twee niveaus. De lokale politie en de federale politie, hoewel beide autonoom, moeten samen de geïntegreerde politiezorg verzekeren. Dit stelsel werd geïntroduceerd door de Wet op de geïntegreerde politie in 1998 naar aanleiding van de dramatische gebeurtenissen rond Dutroux en met name diens ontsnapping uit de gevangenis.

De lokale politie bestaat uit 185 politiezones met ieder een eigen lokaal politiekorps onder leiding van een korpschef. Een politiezone kan een enkele gemeente als ook meerdere gemeenten omvatten. De gekozen burgemeester heeft grote invloed op de taken en de werkwijze van het lokale politiekorps. De lokale politie wordt grotendeels gemeentelijk gefinancierd. De korpschef van het lokale politiekorps staat onder gezag van de burgemeester en is verantwoordelijk voor de uitvoering van het lokale politiebeleid. Voor de justitiële politietaak staat de korpschef onder gezag van de procureur des konings. De korpschef is verantwoordelijk voor de organisatie, de dagelijkse leiding en de uitvoering van het beheer van het korps. Het beheer is opgedragen aan de burgemeester en de gemeenteraad samen.¹

De lokale politie is verantwoordelijk voor de basispolitiezorg in de zone. Deze zorg bestaat minimaal uit wijkwerking, onthaal, interventie, politieke slachtofferbejegening, lokale opsporing en onderzoek, handhaving van de openbare orde en verkeer.² De politie moet daarbij werken volgens het principe van 'gemeenschapsgerichte politiezorg' met een ruime aanpak van veiligheid

1 Cachet et al. 2009.

2 Cachet et al. 2009: 194.

en leefbaarheid. De lokale politie moet bovendien geïntegreerd zijn in de samenleving en samenwerken met burgers en gemeenschappen bij het oplossen van problemen binnen de lokale context. De zogenoemde wijkwerking speelt hierbij een belangrijke rol. Daarbij geldt als norm gemiddeld één wijkagent per 4.000 inwoners³ en in 'meergemeentenzones' is er bovendien een wettelijke verplichting dat elke gemeente een politiepost heeft.

Het federale politiekorps is verantwoordelijk voor specialistische en supra-lokale zaken (zoneoverstijgende zaken). Daarnaast ondersteunt de federale politie de lokale politie. De federale politie staat onder leiding van een commissaris-generaal en valt uiteen in drie algemene directies, te weten bestuurlijke politie, gerechtelijke politie en 'het middelenbeheer en de informatie'.⁴ Het gezag ligt bij de minister van Binnenlandse Zaken en de minister van Justitie. Zij hebben een gezamenlijke bevoegdheid indien het gaat om de algemene organisatie, werking en beheer van de federale politie. Voor gerechtelijke politietaken is de minister van Justitie het bevoegd gezag, terwijl dit bij bestuurlijke politietaken de minister van Binnenlandse Zaken is.

De gerechtelijke politie richt zich op de bovenlokale, georganiseerde en ernstige criminaliteit (waaronder financiële en economische criminaliteit). De federale gerechtelijke politie is gedeconcentreerd georganiseerd, waardoor de opsporingsonderzoeken plaatsvinden op arrondissementniveau. Voor bepaalde specifieke delicten (zoals corruptie) wordt er voorzien in een beperkte onderzoekscapaciteit op centraal niveau. De bestuurlijke politie is verantwoordelijk voor de bestuurlijke politietaken. Het gaat dan bijvoorbeeld om verkeerspolitie (op de snelwegen), scheepvaartpolitie, spoorwegpolitie en luchtvaartpolitie.

Ten slotte is de directie 'het middelenbeheer en de informatie' verantwoordelijk voor onder andere de vergaring en exploitatie van operationele en niet-politionele informatie, de ontwikkeling en het beheer van informatiesystemen, het personeels- en logistiek beheer (inclusief ICT) en de financiën.

b. De politiefunctie

De Belgische politie is belast met de handhaving van de wet, het bewaren van de openbare orde en het verlenen van hulp. In de Wet op het politieambt zijn deze taken vastgelegd. Daarin wordt onderscheid gemaakt tussen opdrachten van bestuurlijke politie en opdrachten van gerechtelijke politie. Bij de bestuurlijke opdrachten gaat het om de handhaving van de openbare orde met inbegrip van de naleving van de politiewetten en -verordeningen, de voorkoming van

3

Terpstra et al. 2013.

4

Cachet et al. 2009.

misdrijven en de bescherming van personen en goederen. Tevens gaat het om bijstand verlenen aan eenieder die in gevaar verkeert. Bij de opdrachten van de gerechtelijke politie gaat het om de opsporing van misdaden. Het gaat hiermee dus om, zoals in Nederland, een brede politiefunctie.

Wat daar precies onder valt en welke prioriteiten moeten worden gelegd, staat ter discussie. Evenals in Nederland heeft in België eind jaren negentig/begin deze eeuw een kerntakendebat gewoed, dat in België een hoogtepunt bereikte net na de politiehervorming. Centraal in dat debat stond de vraag wat de kerntaken van de politie zijn, met name gericht op de taken van de lokale politie.⁵ De discussie werd beheerst door het idee dat er een spanning is tussen de vraag naar en het aanbod van politietaken. In België kwam deze discussie op gang naar aanleiding van de geleidelijke verbreding van de politiefunctie sinds de jaren tachtig en de uitbouw van de dienstverlenende rol van de politie in de jaren negentig. Deze verbreding wordt vaak geïnterpreteerd als een uitbreiding met oneigenlijke politietaken⁶, waardoor de ‘eigenlijke’ politietaken onder druk zijn komen te staan. Er werd daarom getracht lijstjes op te stellen met de kerntaken van de politie en zich daarop te richten. De andere, oneigenlijke, taken kunnen dan worden afgestoten of worden uitbesteed aan de private sector. Denk hierbij aan taken als bewaking en patrouilleren op industrieterreinen, toezicht en handhaving bij evenementen en voetbalwedstrijden, begeleiden van geldtransporten en verkeer.⁷

Hiertegenover staat een andere opvatting, waarin de voorgaande wordt gezien als een instrumentalistische opvatting van de rol van de politie in de samenleving. Volgens deze andere opvatting zou het debat moeten gaan over de rol die de politie heeft in de samenleving en niet over de vraag welke taken wel of niet bij de politie horen. Taakafbakening leidt volgens dit perspectief tot uitholling van de maatschappelijke opdracht van de politie.⁸

Deze kerntakendiscussie leidt regelmatig tot een ‘territoriumstrijd’ in het veiligheidsdomein, waarbij het geweldsmonopolie nogal eens inzet van de strijd is.⁹ Een geïnterviewde wijst erop dat uit deze kerntakendiscussie nooit een oplossing is gekomen, alhoewel het geweldsmonopolie tot op heden bij de overheid, in dit geval de publieke politie, is gebleven.

5 De Kimpe 2010.

6 De Kimpe 2010: 51, 55; Bruggeman 2011.

7 De Kimpe 2010.

8 Enhus 2006; De Kimpe 2010.

9 De Kimpe 2010: 76.

c. **Pluralisering van de politiefunctie**

Hoewel de kerntakendiscussie dus nooit lijkt te zijn beslecht en er geen eenduidige richting is gekozen bij de vraag welke taken aan andere partijen dan de publieke politie kunnen worden overgedragen, vindt pluralisering van de politiefunctie ook in België plaats. Pluralisering van het veiligheidsaanbod is een ontwikkeling die in België wordt gezien als een uitdaging voor de politie en waarop volgens Allaerts et al.¹⁰ een toekomstvisie zou moeten worden ontwikkeld.

Tot 2017 blijft de rol van private actoren op het veiligheidsterrein in België relatief beperkt: zo spelen private beveiligers in de publieke ruimte een relatief bescheiden rol.¹¹ Echter, sinds 2006 nemen andere publieke actoren politietaken over. Het gaat hierbij vooral om de domeinen ‘openbare orde en overlast’ en ‘verkeer’.¹² Belangrijk hierbij is de constatering na tien jaar politiehervorming dat de wijkwerking door de lokale politie niet overal van voldoende kwaliteit is en dat er in veel gevallen een tekort aan wijkagenten is.¹³ Mede hierdoor wordt de voorraad uitvoerders steeds vaker aangevuld met nieuwe toezichthouders en handhavers.¹⁴

Nadat het aantal verschillende gemeentelijke toezichthouders en handhavers in de (semi)publieke ruimte¹⁵ aanzienlijk was toegenomen, is besloten een deel van deze actoren samen te brengen onder één uniforme gemeentelijke dienst, namelijk gemeenschapswachten. Deze zijn vervolgens vanaf 2009 geïncorporeerd in de lokale politie.¹⁶

België kent twee categorieën gemeenschapswachten die moeten bijdragen aan het veiligheidsgevoel van burgers, het indammen van diefstal en verkeers- onveiligheid en het voorkomen van overlast. Allereerst zijn er gemeenschapswachten zonder een specifieke bevoegdheid; deze zijn te vergelijken met de Nederlandse stadswachten.¹⁷ Daarnaast zijn er gemeenschapswachten-vaststellers, die een zogenoemde vaststellingsbevoegdheid hebben op basis van de wet gemeentelijke administratieve sancties (GAS-wet) uit 1999. Deze bevoegdheid houdt in dat deze gemeenschapswachten-vaststellers overtredingen kunnen vastleggen in een ‘bestuurlijk verslag’ op basis waarvan een sanctionerende ambtenaar van de gemeente kan besluiten tot een sepot, een boete of een

10 Allaerts et al. 2014.

11 Devroe 2017; Terpstra et al. 2013.

12 Devroe 2017.

13 Bruggeman et al. 2010.

14 Bruggeman et al. 2010; Terpstra et al. 2013.

15 Terpstra et al. 2013: 60.

16 Devroe 2017: 96.

17 Terpstra et al. 2013.

bemiddeling (vaak een taakstraf).¹⁸ Het gebruik van dwang of geweldsmiddelen door deze gemeenschapswachten-vaststellers blijft uitgesloten. Door de relatief grote autonomie van de lokale overheid zijn er grote lokale verschillen in de praktijk van de gemeenschapswachten en gemeenschapswachten-vaststellers. Evenzo is er een groot verschil tussen deze gemeenschapswachten in Vlaanderen en die in Wallonië. Wallonië kent ook veel minder gemeenschapswachten-vaststellers.¹⁹

18 Idem.

19 Idem.

III Private veiligheid

a. Achtergronden

Zoals hiervoor al geconstateerd, is de rol van private veiligheidszorg in België altijd relatief beperkt geweest. Dit reflecteert de algemene terughoudendheid tegenover private veiligheidszorg, zoals verschillende geïnterviewden die uiteenzetten en die ook in de literatuur wordt beschreven.¹ In België bestaan volgens geïnterviewden echter grote verschillen in hoe over privatisering wordt gedacht. Het Vlaamse deel wordt volgens hen gekenmerkt door een liberaal perspectief, terwijl Wallonië socialistischer is. Volgens dit laatste ideaal is veiligheidszorg een taak van de overheid die niet aan private partijen dient te worden overgedragen.

Lange tijd ontbreekt dan ook een juridisch kader voor de private veiligheidssector in België. Publieke druk, mede veroorzaakt door incidenten, zorgt ervoor dat deze kwestie aandacht krijgt in het parlement. Die aandacht mondt uit in een eerste juridische regeling, te weten de wet van 10 april 1990 op de bewakingsondernemingen, beveiligingsondernemingen en interne bewakingsdiensten. Dit juridische kader staat vooral in het teken van beperking en controle van de (groei van de) private sector.² Kortgezegd wordt bepaald dat niemand private veiligheidszorg op zich mag nemen zonder dat de minister van Binnenlandse Zaken daarvoor een vergunning heeft afgegeven. Daarnaast wordt bepaald dat er bij private veiligheidszorg moet worden voorzien in een opleiding en dat er een controle- en sanctiesysteem komt. Ten slotte heeft de wet tot doel om de inzet van private actoren door de overheid te beperken. Private actoren mogen alleen worden ingezet met toestemming van de minister van Binnenlandse Zaken. Ook verbiedt de wet de overstap van personeel (zonder afkoelingsperiode) van de publieke politie naar de private sector.

Ondanks deze terughoudendheid wordt ook in België, mede gevoed door het kerntakendebat, de private veiligheidsmarkt al langere tijd steeds groter.³ Vanaf eind jaren negentig worden private actoren actief in het publieke domein. Dit proces vindt volgens een van de geïnterviewden geruisloos plaats. Het gaat dan om private actoren die een rol spelen bij evenementen en sportevenementen en die ook in het straatbeeld verschijnen. Bovendien maken de geïnterviewden hierbij ook gewag van de wens dat private partijen (zoals in het betaald voetbal) deels de kosten gaan betalen voor de inzet van de publieke politie.

1 Leloup 2018; Devroe 2017; Terpstra et al. 2013.

2 Leloup 2018.

3 Leloup 2018; Devroe en Terwel 2015; CoESS 2013.

Echter, pas in 2017 is er sprake van wat de geïnterviewden een grote ommekeer (op papier) noemen. De rechts-liberale regering introduceert dan de nieuwe wet tot regeling van de private en bijzondere veiligheid. Met die wet worden private partijen voor het eerst als gelijkwaardige veiligheidspartner gezien en zij krijgen een rol in het veiligheidsbeleid. De overheid hoeft geen toestemming meer te verlenen om private actoren in te zetten en het verbod van personeel van de publieke politie om over te stappen naar de private sector vervalt.

Het gaat in de Belgische private veiligheidssector niet alleen om private beveiliging, maar ook om private opsporing. Denk onder andere aan privé-detectives, fraudeafdelingen bij banken en verzekeraars, forensisch onderzoek en bedrijfsrecherche, waaronder ook grote forensische accountantskantoren. De private opsporing is geregeld in de wet van 19 juli 1991 tot regeling van het beroep van privédetective. Deze wet is sindsdien, op enkele kleine veranderingen na, ongewijzigd gebleven. Wel zijn er initiatieven geweest om de wet aan te passen en te moderniseren, maar tot op heden is het daar nog niet van gekomen. Ook ten aanzien van de private opsporing kenmerkt België zich door terughoudendheid en loopt de ontwikkeling van de sector in vergelijking met andere landen wat achter. Toch ontstaat ook in België een markt voor private opsporing.

Dat private (en ook andere publieke) partijen in België inmiddels een rol spelen in het veiligheidsdomein, heeft volgens meerdere geïnterviewden voor een belangrijk deel te maken met de kostprijs van de politie. Door de sterke onderhandelingspositie van de politievakbonden zijn de salarissen bij de publieke politie in de loop der jaren fors gestegen, waardoor de kostprijs nu dusdanig hoog is dat mensen vaker een beroep doen op goedkopere private partijen. Daarnaast wijzen de geïnterviewden op de rol van de techniek, het materiaal en de kennis waarover de private sector beschikt. Deze maken het interessant om private partijen in te schakelen. Ten slotte is de rol van burgemeesters bij de privatisering van politietaken van belang. Burgemeesters hebben nog altijd veel te zeggen over de lokale politie, maar zijn met de lokale politie niet altijd in staat concrete problemen op te lossen. Zij pleiten daarom niet alleen vaak voor meer publieke middelen voor de publieke politie maar zoeken de oplossing ook bij private (en andere publieke) actoren.

b. Fundamentele kwesties

De hiervoor beschreven ontwikkelingen met betrekking tot de pluralisering van het politielandschap, waaronder de gestage groei van de private veiligheidssector, roepen in België bij wetenschappers en beleidsmakers fundamentele vragen op. Beide groepen denken hierover na, al gebeurt dit volgens de geïnterviewden vaak nog maar mondjesmaat. Een publiek debat ontbreekt grotendeels. Ook zijn er nauwelijks op de toekomst gerichte beleidsdocumenten voorhanden. In 2014 verscheen een visiedocument, geschreven door een grote

groep auteurs uit politie- en wetenschapskringen, waarin de vraag centraal staat hoe de politie er in 2025 zou moeten uitzien.⁴ Dit document vormt volgens een geïnterviewde wetenschapper een inspiratiebron voor discussie, maar is niet door de regering bekrachtigd. We gebruiken het hier in aanvulling op de interviews om belangrijke fundamentele vragen aan te stippen. Hieronder geven we weer welke fundamentele kwesties in België de geïnterviewden naar voren brengen die naar hun idee nopen tot een heroverweging van de politiefunctie.

Noodzaak private veiligheid

Een eerste vraag die de geïnterviewden stellen, is in hoeverre de publieke politie in staat is om de veiligheid te garanderen. Zij constateren dat de publieke politie alleen dit niet kan, en dat het dus noodzakelijk is om andere, private, actoren bij de veiligheidszorg te betrekken. De digitalisering van de samenleving speelt hierbij in veel gevallen ook een rol (zie hieronder). Gewezen wordt op het belang om na te denken over de vraag onder welke voorwaarden private partijen hierbij een rol spelen en hoe publieke en private partijen zich daarbij tot elkaar zouden moeten verhouden.

Rol van de publieke politie

Het voorgaande roept onmiskenbaar de vraag op wat de rol van de publieke politie in België is. Is in België een politieorganisatie nodig met een generalistische of een specialistische taakstelling? Allaerts et al.⁵ omschrijven die generalistische taakstelling als “het beschermen van de rechten van de mens en het bijdragen aan de democratische ontwikkeling van de maatschappij”. Dan speelt ook de vraag naar de rol van de politie in de samenleving. Wat is de verhouding tussen de institutionele, handhavende en dienstverlenende rol? Daarbij wijzen geïnterviewden er meermaals op dat de politie die rollen en verhoudingen niet zelf bepaalt, maar dat dit een democratisch proces is waarbij een publiek debat over deze vragen zou moeten worden gevoerd.

Publieke versus private belangen

Een belangrijke spanning die telkens terugkeert in de interviews, is die tussen publieke en private belangen. Bij private belangen gaat het om commerciële belangen als winstoptimalisatie en schadelastbeperking, die regelmatig op gespannen voet staan met publieke belangen zoals de bescherming van privacy, verdelingsvraagstukken (toegankelijkheid en beschikbaarheid) van veiligheid, verantwoording en transparantie. Die spanning roept dan ook de vraag op welke waarden de burger bereid is af te staan voor het belang van veiligheid en aan welke partijen deze die waarden wil afstaan. Veel van de door de

4 Allaerts et al. 2014.

5 Allaerts et al. 2014: 40.

geïnterviewden genoemde spanningen die optreden bij de toenemende privatisering en pluralisering van de veiligheidssector, hangen samen met deze strijdige belangen, bijvoorbeeld bij de vraag naar samenwerking tussen publieke en private partijen in de veiligheidssector. Zo wijst een geïnterviewde op de voortdurende spanning tussen het streven naar veiligheid en bescherming van de privacy, en tussen algemeen en commercieel belang. In het kader van samenwerking wordt hierover te weinig strategisch nagedacht en vindt afstemming veel te ad hoc plaats. Daarnaast constateren Allaerts et al. dat de politie door de pluralisering van het veiligheidsaanbod steeds meer participeert in samenwerkingsverbanden en overlegstructuren.⁶ Dit zou volgens hen vanzelfsprekend moeten zijn, zowel op lokaal, nationaal als op internationaal niveau. Daarbij dient wel te worden nagedacht over de voor- en nadelen van samenwerking en de voorwaarden waaronder die samenwerking kan plaatsvinden.

Gelijke verdeling van veiligheid

Een belangrijke en terugkerende vraag is die naar de verdeling van veiligheid in de publieke ruimte. Relevant hierbij is de constatering dat burgemeesters een belangrijke rol spelen bij de lokale veiligheid en over grote autonomie beschikken. Er zijn echter grote financiële verschillen tussen gemeenten, waardoor de ene gemeente veel meer middelen beschikbaar heeft voor veiligheid dan de andere. Dit betekent dat sommige gemeenten snel over moderne, technologische veiligheidsmiddelen beschikken en andere gemeenten niet. Een geïnterviewde wijst hierbij ook op de rol van technologie, die de vraag naar technologie bepaalt. De vraag naar een bepaalde technologie wordt immers gecreëerd door het aanbod van die technologie.

Ook de budgetten die beschikbaar zijn voor de lokale politie, lopen dusdanig uiteen dat in de ene gemeente grote intelligenceafdelingen worden opgezet, terwijl in een andere de lokale politie afhankelijk is van de (ondersteuning door de) federale politie. Daarnaast geven de geïnterviewden een (extreem) voorbeeld van een rijke gemeente waar bewoners een private partij hebben ingehuurd voor het politiewerk. Dergelijke ontwikkelingen vormen volgens hen een bedreiging voor de gelijke verdeling van veiligheid en toegankelijkheid van de publieke ruimte. Uitbreiding van de private veiligheid, waaronder de betaling van de publieke politie door private partijen, verdringen volgens een geïnterviewde de publieke belangen en creëren ongelijkheid in de samenleving. De overheid staat hierbij volgens deze geïnterviewde voor een permanente opgave om gelijkwaardige politiezorg te bewaken.

Geweldsmonopolie

Hoewel in het kader van de kerntakendiscussie regelmatig de vraag rond het geweldsmonopolie in stelling is gebracht, schenken hen in de interviews hier geen prominente aandacht aan. Een van de geïnterviewden wijst erop dat dit een achterhaalde discussie is, die bovendien veel breder is dan louter de discussie rond het geweldsmonopolie. Voor deze deskundige is de vraag hoe ver de overheid haar autonomie of kritische functies wenst uit te besteden aan actoren die alleen winstmaximalisatie als doel hebben, veel relevanter. Daarbij wijst deze geïnterviewde ook op het gevaar van een te grote afhankelijkheid van private partijen. Het gaat aldus om de vraag in hoeverre de publieke politie afhankelijk mag zijn van private partijen, bijvoorbeeld op het gebied van technologie en kennis.

Contact met burgers

Door pluralisering en privatisering hebben andere partijen in de praktijk de contacten met burgers vaak overgenomen van de politie, waardoor deze zich op grotere afstand van de burgers bevindt. Dit kan uiteenlopende gevolgen hebben, zoals een verslechtering van de informatiepositie van de politie en een afgenomen legitimiteit van de politie en vertrouwen van burgers in de politie. Ook hierbij werpen geïnterviewden de vraag op in hoeverre dit een wenselijke ontwikkeling is. Volgens een van hen lijkt dit in de praktijk reeds te worden gesignaleerd en is er sprake van een herwaardering van de wijkwerking van de politie.

Belang van regulering (toezicht, controle en verantwoording)

Ten slotte wordt met privatisering volgens de geïnterviewden het belang van regulering pregnanter. Om publieke belangen te kunnen beschermen en bewaken is de vraag naar verantwoording, transparantie, toezicht en controle volgens hen meer dan relevant. Niet alleen in het kader van de steeds grotere rol van de private sector in het veiligheidslandschap, maar ook in verband met de publiek-private samenwerking die daarbij aan de orde is. Bovendien is er een grote discrepantie tussen de veelheid aan controle en toezicht op de publieke politie enerzijds en het gebrek eraan als het gaat om de private sector. In het bijzonder wijzen de geïnterviewden daarbij op technologische ontwikkelingen in de private sector die in het veiligheidslandschap worden gebruikt en waar onvoldoende controle en toezicht op is. De publieke sector, waaronder de publieke politie, is daarbij in grote mate afhankelijk geworden van grote private, buitenlandse (vaak Amerikaanse en Chinese) partijen, waarbij er een gebrek is aan transparantie en controle onvoldoende tot afwezig is. Controle en toezicht op de private sector blijven dus al met al achter. Hierover wordt volgens geïnterviewden onvoldoende nagedacht en er wordt in de praktijk nog onvoldoende invulling aan gegeven.

Gelet op de hiervoor genoemde fundamentele kwesties zouden controle en toezicht echter juist meer aandacht verdienen. Overigens wijzen ze daarbij ook op het belang van Europese en internationale samenwerking. Individuele landen zijn volgens geïnterviewden nauwelijks in staat hierop effectief te acteren.

IV Digitalisering en cybercriminaliteit

a. Ontwikkeling en achtergrond

Digitalisering van de samenleving wordt in België gezien als een zeer belangrijke trend. Deze trend is nu al van invloed op de politie en het politiewerk en zal de komende jaren doorzetten, zo is de verwachting. Allaerts et al. hebben het overigens niet alleen over digitalisering, maar over technologisering van de samenleving, die een belangrijke rol speelt in de veiligheidszorg.¹ Allereerst doelen zij met technologisering op de evolutie in de ICT (digitalisering), waarbij criminelen vaak behoren tot de early adapters van nieuwe technologie. Daar komt bij dat ICT de politie ook nieuwe mogelijkheden biedt voor onder andere de opsporing van (cyber)criminaliteit.² Technologisering beperkt zich echter niet tot ICT, maar ook nanotechnologie en biotechnologie zullen volgens hen invloed hebben op de politie, bijvoorbeeld bij het gebruik van forensische technieken en wetenschap in de opsporing. Ten slotte wijzen zij op de toegenomen kwetsbaarheid als gevolg van technologisering, virtualisering en innovatie, zoals de kans op slachtofferschap in de virtuele wereld en het falen van vitale systemen, met alle gevolgen van dien.³

Cybercriminaliteit en kwetsbaarheid

Bij de digitalisering van de samenleving gaat het volgens de geïnterviewden ten eerste vooral over cybercriminaliteit. Zij signaleren dat de criminaliteit in de fysieke wereld lijkt af te nemen, terwijl deze in de virtuele wereld juist toeneemt. Voor een deel gaat het daarbij om nieuwe delicten die zonder het gebruik van een computer niet mogelijk waren (cybercriminaliteit in enge zin, type I-delicten of 'computer-focused' criminaliteit⁴), zoals hacking en phishing. Daarnaast gaat het om criminaliteit die altijd al bestond en kon worden gepleegd, maar door de ICT nu op grote schaal kan plaatsvinden (cybercriminaliteit in brede zin, type II-delicten of 'cyber-enabled'⁵). Hierbij kan gedacht worden aan sexting⁶, oplichting en fraude via het internet of de verspreiding van kinderporno. Beide vormen van cybercriminaliteit doen zich voor, maar de politie in België heeft hierop volgens de geïnterviewden nog geen antwoord en loopt achter in de aanpak hiervan.

1 Allaerts et al. 2014.

2 Idem: 36.

3 Idem: 37.

4 Yar en Steinmetz 2019.

5 Yar & Steinmetz 2019.

6 Zie onder andere Van Ouytsel et al. 2020; Chatzinikolaou en Lievens 2020.

In de tweede plaats wijzen de geïnterviewden op veranderingen in de sociale interactie onder invloed van digitalisering. Denk aan de verruiming in de onlineomgang tussen burgers, die beledigingen en bedreigingen uiten. Daarnaast ontstaan gewelddadige en radicale onlinegemeenschappen.

Ten slotte ontstaat door digitalisering ook kwetsbaarheid bij de politie zelf. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de onlinevoetafdruk die politiemensen achterlaten door het gebruik van sociale media. Online is vaak veel informatie te vinden, ook over politiemensen. Doordat ook criminelen deze informatie kunnen vinden, neemt de kwetsbaarheid van individuele dienders toe. Volgens een respondent zijn veel politiemensen zich hiervan niet bewust en ontbreekt 'cyberawareness'.

Knelpunten

De geïnterviewden wijzen op een aantal knelpunten in verband met digitalisering, waardoor deze een uitdaging vormt voor de samenleving en de politie in het bijzonder. Allereerst is dat de snelheid waarmee de technologische en digitale ontwikkelingen gaan. Digitale ontwikkelingen gaan (veel te) snel, niet alleen voor de politie, maar bijvoorbeeld ook voor grote bedrijven. Een geïnterviewde geeft als voorbeeld dat bedrijven als Facebook telkens hun werkwijze veranderen, waardoor het moeilijk is om dit bij te houden en de software up-to-date te houden. Daarnaast heeft de snelheid van technologische ontwikkelingen gevolgen voor het zicht op wat er actueel gebeurt: de politie loopt vaak achter de feiten aan en moet veel investeren om bij te blijven. Bovendien loopt de wetgeving achter de feiten aan.

Een tweede knelpunt is de omvang van de digitale wereld. Door digitalisering kan criminaliteit op veel grotere schaal plaatsvinden. Criminaliteit beperkt zich bovendien niet tot de landsgrenzen, maar heeft een internationaal 'grenzenloos' karakter. Daarnaast is de omvang van data explosief toegenomen. De politie haalt vaak grote hoeveelheden data binnen. Voor de analyse van die data heeft de politie echter vaak onvoldoende capaciteit of vaardigheden.

Onder invloed van de digitalisering is ook de complexiteit van de criminaliteit toegenomen. De politie ontbeert niet alleen de capaciteit, maar ook de kennis en vaardigheden om die te kunnen adresseren, en de beveiliging tegen (de eigen) onlineonveiligheid is veel complexer geworden. Ook daarbij speelt de snelheid van de ontwikkelingen een rol.⁷

b. Fundamentele kwesties

Hoewel onze geïnterviewden signaleren dat digitalisering ook in België van grote invloed is op het werk van de politie en op de politiefunctie, geven ze tegelijkertijd aan dat hierop nog geen antwoord is geformuleerd. De vragen over de rol die de politie in een virtuele wereld dient te vervullen en de wijze waarop ze die bredere politiefunctie in moet vullen, zijn nog onbeantwoord. Over die vragen wordt bovendien nog maar in beperkte mate nagedacht. Zowel beleid als wetenschap lopen achter op de ontwikkelingen. Digitalisering noopt er echter toe de rol van de politie en de bredere politiefunctie in de digitale wereld te overdenken. De redenen daarvoor zetten wij hieronder uiteen.

Digitalisering en privatisering komen samen

Verschillende geïnterviewden wijzen erop dat de problemen in het kader van de privatisering zich bij uitstek voordoen in de digitale wereld. De kern van het gesignaleerde probleem is dat private partijen een grote rol spelen bij technologische ontwikkelingen, terwijl de overheid daar nauwelijks zicht of controle op heeft. Burgers, maar ook de overheid, worden hierdoor afhankelijk van deze (vaak grote) private spelers. Daarbij komt dat de technologische vernieuwingen in belangrijke mate het werk van de politie gaan bepalen. De geïnterviewden doelen hierbij op een aanbodeconomie. Als de technologische ontwikkeling er is, wordt bijvoorbeeld de politie volgens hen ‘verleid’ door private partijen om met hen ‘in zee te gaan’, waarna de technologie het werk gaat bepalen in plaats van dat de behoefte het aanbod stimuleert. Volgens de geïnterviewden is het zaak na te denken over hoe hiermee om te gaan en hoe de publieke waarden te beschermen. Vragen als waarin de politie op welke wijze en met welke bevoegdheden moet voorzien, waarin private partijen op welke wijze kunnen voorzien en in welke gevallen en hoe samenwerking dient te worden aangegaan, staan hierbij centraal. Wat controleert de overheid en wat laat ze los? Een voorbeeld dat hierbij regelmatig naar voren komt, is de vraag naar het inzetten van externe (digitale) expertise, het investeren in de eigen expertise of een combinatie daarvan.

Privacy

Een telkens terugkerende fundamentele waarde die geïnterviewden noemen, is privacy. Door het optreden van zowel publieke als private partijen staat de privacy van burgers onder druk. Zo halen publieke partijen, zoals de politie, ongericht grote hoeveelheden informatie binnen (big data) die ze combineren met andere informatie. Hierdoor kan de privacy van burgers worden aangetast. Daarbovenop is het de vraag of deze publieke partijen zorgvuldig omgaan met de verzamelde gegevens, informatie ook weer verwijderen, en of burgers in staat zijn onjuiste informatie te corrigeren of te laten verwijderen. Bovendien is het de vraag of fundamentele rechtstatelijke waarden zijn gewaarborgd. Geïnterviewden geven aan dat er op papier wellicht een keuze is om met

bepaalde private partijen wel of geen zaken te doen, maar dat door de enorme machts- en monopoliepositie die technologiereuzen inmiddels hebben, van vrije keuze in de praktijk geen sprake meer lijkt te zijn.

Vrijheid van meningsuiting

Een andere waarde die de geïnterviewden noemen, is de vrijheid van meningsuiting. Door de wijze waarop (vaak grote) private bedrijven die onlinevoorzieningen aanbieden (zoals sociale media platforms) opereren (vaak winstgedreven), zijn er vrijplaatsen ontstaan voor belediging, bedreiging, geweld en radicalisering, alsmede communities waarin alleen gelijkgezinden elkaar treffen. Dit raakt aan de vrijheid van meningsuiting en het vrije debat enerzijds en aan de grens met kwalijk gedrag of strafbare feiten anderzijds. Wanneer alleen communities met eensgezinden ontstaan, gaat het vrije debat verloren en ontstaat bijvoorbeeld het risico op verspreiding van misinformatie en het ontstaan van complottheorieën. Het gevaar bestaat dat online eenvoudiger grenzen worden overschreden en beledigingen of bedreigingen worden geuit of dat mensen worden aangespoord tot geweld of radicalisme. Niet alleen de rol van de politie staat hierbij ter discussie, maar meer algemeen ook de rol die de overheid en private partijen hierbij zouden moeten spelen.

Gemeenschapsgericht werken in een virtuele wereld?

De Belgische politie zou volgens de hiervoor beschreven uitgangspunten gemeenschapsgericht te werk moeten gaan. Volgens geïnterviewden is hiervan in de virtuele wereld thans geen sprake. Veel tijd en capaciteit gaan zitten in het 'ongebreedeld binnenhalen van big data', terwijl er geen capaciteit is om die te analyseren. Mede daardoor blijven problemen in de virtuele wereld liggen omdat de politie daar niet aanwezig is. Er is nog onvoldoende nagedacht over de wijze waarop de politie in de virtuele wereld aanwezig zou moeten zijn.

Gelijke verdeling van (de aanpak van) onlineonveiligheid

Zoals de geïnterviewden bij privatisering wijzen op een toenemende ongelijkheid ten aanzien van veiligheid, zo speelt dit probleem ook bij digitalisering een rol. Er zijn in België grote verschillen in het budget dat politiekorpsen ter beschikking hebben. Dit betekent dat grote en rijkere politiekorpsen veel kunnen investeren in de aanpak van onlineonveiligheid, waarbij ze ook gebruik maken van technologie. Minderbedeelde gemeenten daarentegen zijn hiervoor afhankelijker van de federale politie, die in vergelijking met sommige lokale polities over weinig budget en personeel beschikt. Bovendien zijn deze minderbedeelde gemeenten zelf nauwelijks in staat voldoende te investeren om zelf nieuwe technologie te ontwikkelen. De geïnterviewden stellen zich de vraag in hoeverre dat een wenselijke ontwikkeling is.

Belang van regulering (toezicht, controle en verantwoording)

Alle geïnterviewden benadrukken bij zowel digitalisering als privatisering het belang van regulering. Private partijen spelen een grote rol in de digitale wereld. Daarbovenop komt dat technische ontwikkelingen zo snel gaan dat de politie niet altijd bij machte is overal tegen op te treden. Met andere woorden, de rol van de private partijen in de digitale wereld is groot en overheersend, en er zijn signalen dat de politie daar op meerdere punten geen overzicht over of tegenwicht tegen heeft. Dat betekent dat het optreden van private partijen in het veiligheidsdomein gereguleerd moet worden om de publieke waarden te kunnen beschermen. Een additioneel argument daarbij is dat de politie alleen niet in staat is de onlineveiligheid te waarborgen.

V Andere ontwikkelingen

Naast de ontwikkeling van privatisering en digitalisering van het veiligheids-landschap, zijn er op basis van deze verkenning nog andere ontwikkelingen in België te signaleren die nopen tot een (lange termijn)visie op de politiefunctie. Hierbij gaat het om:

- Ontvoogding en emancipatie van burgers;
- Groeiende globalisering en internationalisering van de samenleving;
- Militarisering van de politie.

We lichten deze ontwikkelingen hieronder kort toe.

Ontvoogding en emancipatie van burgers

Hiermee bedoelen we onder andere dat door de toegenomen sociale reflexiviteit burgers steeds mondiger zijn geworden. Zij bewegen zich veel meer in losse verbanden waarbij verschillende identiteiten passen. Deze langer lopende ontwikkeling blijft zich voortzetten, en brengt zowel positieve als negatieve gevolgen met zich mee. Enerzijds heeft deze ontwikkeling geleid tot een steeds grotere welvaart, scholing van burgers en ruimere keuzemogelijkheden om het eigen leven in te vullen. Tegelijkertijd zijn hiermee vastigheden en eenduidige verwachtingen over hoe het leven in te vullen (voldoen aan de verwachting van de zuil waartoe iemand behoort), verdwenen. Dit leidt tot onzekerheid bij burgers, alsook tot uiteenlopende verwachtingen van de overheid, terwijl tegelijkertijd het gezag van de overheid tanende is. De overheid zoekt daardoor naar manieren om hiermee om te gaan; hetzelfde geldt voor de politie.¹

Een tweede ontwikkeling die volgens Allaerts et al. aandacht verdient als het gaat om een hernieuwde visie op de politie, is de internationalisering en globalisering van de samenleving.² Deze ontwikkeling heeft een sterk economische inslag. Er is sprake van een geglobaliseerde markt en daarnaast van een toename van het marktgeoriënteerde denken in publieke domeinen. De pluralisering van de veiligheidszorg is daar slechts een voorbeeld van, aldus Allaerts et al. Hierbij wijzen de geïnterviewden ook op de toename van de internationale migratie, met een steeds grotere diversiteit in de samenleving als gevolg.³ Bovendien neemt de rol van de natiestaat af door de steeds grotere rol van Europa.

1 Allaerts et al. 2014.

2 Idem.

3 WRR 2020; Deboosere 2014.

Een derde trend waar een geïnterviewde op wijst, is de militarisering van de politie. Dit is volgens diegene een al langer lopende ontwikkeling die niet direct te koppelen is aan de aanslagen, al is de zichtbaarheid van militairen in het straatbeeld, bijvoorbeeld op luchthavens en grotere stations, daarna wel toegenomen. Defensie heeft een steeds grotere politierol op zich genomen. Hoewel burgers deze ontwikkeling wellicht niet altijd als problematisch ervaren, komt de vraag op of het een wenselijke ontwikkeling is dat dit type politie op straat zichtbaar aanwezig moet zijn. Bovendien wijst de geïnterviewde er ook op dat de publieke politie op straat er steeds meer uit gaat zien als militair, bijvoorbeeld door het gebruikte uniform.

VI Lijst met geïnterviewden

Philip Willekens is Directeur-Generaal van de Algemene Directie Veiligheid en Preventie. Deze directie is één van de vijf algemene directies van de Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken.

Eddy de Raedt is werkzaam als kabinetschef van de Directeur-Generaal van de Federale Gerechtelijke politie. Daarnaast is hij praktijk-assistent aan de Universiteit van Gent. De Raedt heeft een master in Recht, Criminologie en Business Administration.

Brandon de Waele is teamleider van de Dienst Gespecialiseerd onderzoek, afdeling Intel bij de lokale politie Antwerpen.

Prof. dr. **Willy Bruggeman** is voorzitter van de Federale Politieraad en hoogleraar aan het Benelux universitair centrum in Eindhoven. Tot 2003 was hij adjunct-directeur van Europol.

Prof. dr. emeritus **Paul Ponsaers** is emeritus hoogleraar Criminologie. Tot zijn emeritaat leidde hij aan de Universiteit van Gent de onderzoeksgroep Sociale Veiligheidsanalyse en publiceerde hij een groot aantal artikelen en papers in tijdschriften en boeken, zowel nationaal als internationaal, op het terrein van de politie.

Prof. dr. **Marc Cools** is hoogleraar Criminologie aan de Universiteit van Gent. Hij houdt zich onder meer bezig met (onderzoek naar) de private veiligheidssector, waarover hij nationaal en internationaal publiceert.

Dr. **Elke Devroe** was tot 2018 Universitair Hoofddocent aan het Institute of Security and Global Affairs in Leiden. Zij heeft vele publicaties op haar naam staan die betrekking hebben op onder meer de politie.

Dr. **Joery Matthys** is universitair docent aan het Institute of Security and Global Affairs in Leiden. Hij doet onder meer onderzoek naar private veiligheid en regulering daarvan.

VII Literatuur

- Allaerts, D., A. Barbier, W. Bruggeman, M. Crispel, L. de Witte, M. Easton, A. Lemaître, K. Loyens, J. Maesschalck, A. Massei, T. Maurer, P. Ponsaers, M. Simonis, M. van den Broeck, D. van Ryckeghem en H. Wanderstein (2014) *Een politie in verbinding: Een visie voor de politie in 2025*. Beschikbaar op https://www.researchgate.net/publication/281373826_De_ontwikkeling_van_%27een_visie_voor_de_politie_in_2025%27_Het_gebruik_van_strategische_scenario%27s_als_techneik_voor_visieontwikkeling
- Bruggeman, W. (2011) 'Politietaken in een Belgisch perspectief', pp. 55-620 in P. Deelman (red.), *De opdracht van de politie: Verslag van een conferentie*, Den Haag: SMVP.
- Cachet, L., A. van Sluis, T. Jochoms, A. Sey en A. Ringeling (2009) *Het betwiste politiebestel: Een vergelijkend onderzoek naar de ontwikkeling van het politiebestel in Nederland, België, Denemarken, Duitsland, Engeland & Wales*, Apeldoorn/Rotterdam: Politie & Wetenschap/Erasmus Universiteit.
- Chatzinikolaou, A. en E. Lievens (2020) 'Sexting tussen minderjarigen – strafbaar of niet?', pp. 119-130 in C. de Poot, E. Lievens, W. Stol en L. De Kimpe, *Politie en cybercrime*, Cahiers politiestudies, nr 56, Oud-Turnhout: Gompel & Svacina.
- CoESS 2013/2015. Beschikbaar op <https://www.coess.org/newsroom.php?page=facts-and-figures>
- Cools, M. (2001) 'Private opsporing in België: de Detectivewet en de nieuwe criminologische markt', *Justitiële Verkenningen*, 4(1): 42-53.
- Cools, M. en V. Pashley (2017) 'Private opsporing in België, een noodzakelijke herziening van de wet van 19 juli 1991 tot regeling van het beroep van privédetective dringt zich op', *Update in de criminologie* 8: 39-50.
- P. Deboosere (2014), 'De eeuw van de migratie. Demografische ontwikkelingen in België en Europa', *Cahiers Politiestudies* 2015, 9e jrg., nr. 33, p. 11-31
- Devroe, E. (2017) 'Bringing politics back into the study of policing? A case study on the policing of social disorder in Belgium', *Policing and Society*, 27(1): 82-103.
- Devroe, E. en P. Terwel (2015) 'De politiefunctie geprivatiseerd? Private beveiliging in België en Nederland', pp. 11-32 in P. Ponsaers, E. de Raedt, L. Wondergem, L. Gunther Moor (eds.) *Outsourcing policing*, Cahiers Politiestudies, nr. 36, Antwerpen: Maklu.
- Enhus, E. (2006) 'Het kerntakendebat in kaart', pp. 13-23 in P. Ponsaers, E. Enhus en F. Hutsebaut (eds.) *Het kerntakendebat continued*, Brussel: Politeia.

- Federale Politie (2018) Jaarverslag 2018. Beschikbaar op <https://jaarverslag.federalepolitie.be/archiven/#JV2018>
- Kimpe, S. de (2010) 'De Belgische politie: Nood aan rolafbakening?', pp. 51-80 in J. Terpstra, B. van Stokkom en Lodewijk Gunther Moor (eds.), *De politie en haar opdracht: De kerntakendiscussie voorbij*, Apeldoorn/Antwerpen: Maklu.
- Leloup, P. (2018) De ontwikkeling van de private bewakingssector in België (1907-1990): *Een historisch-criminologisch perspectief op recente transitities in de veiligheidszorg*, ongepubliceerde Dissertatie Vrije Universiteit Brussel en Universiteit Gent.
- Ouytsel, J. van, M. Walrave, L. De Marez, B. Vanhaelewyn en K. Ponnet (2020) 'Het fenomeen sexting: een grootschalige studie bij Vlaamse scholieren uit het middelbare onderwijs', pp. 91-118 in C. de Poot, E. Lievens, W. Stol en L. De Kimpe (red.), *Politie en cybercrime*, Cahiers politiestudies, nr 56, Oud-Turnhout: Gompel & Svacina
- Politiële Criminaliteitsstatistieken 2000-2019. Beschikbaar op <http://www.stat.policefederale.be/criminaliteitsstatistieken/interactief/tabel-per-politiezone/>
- Schuermans, F. (2020) 'Een (ver)nieuw(d)e actor in het Belgische systeem van extern politieel toezicht: het Controleorgaan op de Politie Informatie (COC), pp. 99-124 in E. Devroe, J. Matthys, T. Van den Broeck & L. Gunther Moor (red.) *Toezicht op de politie*, Cahiers politiestudies nr 55.
- Terpstra, J., B. van Stokkom en R. Spreeuwens (2013) *Who patrols the streets?*, The Hague: Eleven.
- Yar, M. en K.F. Steinmetz (2019) *Cybercrime and Society*, (third edition), London: Sage.
- WRR (2020) *Samenleven in verscheidenheid. Beleid voor de migratiesamenleving*, Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.